

ISSN: 2146-1740
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>,
Doi: 10.54688/ayd.1632662
Araştırma Makalesi/Research Article

ARAF TAKİ ÖZNE: FİLİSTİNLİ MÜLTECİLER

SUBJECT IN LIMBO: PALESTINIAN REFUGEES

Mehmet KOCAOĞLU¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
03/02/2025

Kabul:
16/05/2025

İsrail devletinin son saldırıları sonucu çok sayıda masum Filistinli hayatını kaybederken Filistin'deki yerleşim yerlerinin büyük kısmı harabeye dönmüştür. Bu saldırılar sonucunda çok sayıda Filistinli bir kez daha kendilerinin ve sevdiklerinin hayatını kurtarmak adına yollara düşmüştür. Filistinli mültecilerin arafta kalma durumu yeni değildir. Mülteci olmayı neredeyse yetmiş yıldır tecrübe etmektedirler. Mevcut küresel düzen Filistinli mültecilerin haklarının ihlal edilmesini engelleyecek yeterli mekanizmaları ve araçları sağlamanın uzağındadır. Filistinli mülteciler de bu düzen içerisinde sığındıkları ülkelerde ulusal güvenlik ve çıkar bağlamı içerisinde bir hayat sürebilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı Filistinli mültecilerin arafta kalan özneler olarak hayat sürdürdüklerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada ilk olarak ulusal egemenlik ve çıkar üzerine kurulmuş olan realist küresel düzen analiz edilmektedir. İkinci olarak mültecileri küresel düzen içinde hak ettikleri insancıl pozisyona konumlandırmak adına zarar ilkesi ve insan hakları dayalı bir perspektifin gerekliliğine işaret edilmektedir. Üçüncü olarak ise Filistinli mültecilerin mevcut küresel sistemdeki konumu gözler önüne serilmektedir. Bu çalışma, Filistinli mültecilerin küresel sistemin arafta kalan özneleri olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İsrail, Filistinli Mülteci.

¹**Sorumlu Yazar:** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-1104-4223,
mehmet.kocaoglu@selcuk.edu.tr

Atıf: Kocaoglu, M. (2025). Araftaki özne: Filistinli mülteciler. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 16(1), 417-439.

Abstract

Article Info

Received:
03/02/2025

Accepted:
16/05/2025

As a result of the recent attacks by the Israeli state, many innocent Palestinians lost their lives, while most of the settlements in Palestine were reduced to ruins. As a result of these attacks, many Palestinians once again set out to save their own lives and the lives of their loved ones. The situation of Palestinian refugees in limbo is not new. They have been experiencing being refugees for almost seventy years. The current global order is far from providing sufficient mechanisms and tools to prevent the violation of the rights of Palestinian refugees. Consequently, Palestinian refugees can live a life within the context of national security and interest in the countries they seek refuge. The main purpose of this study is to reveal that Palestinian refugees live as subjects in limbo. This study first analyzes the realistic global order founded on national sovereignty and interest. Secondly, it points out the necessity for a perspective based on the harm principle and human rights in order to position refugees in the humane position they deserve within the global order. Thirdly, the position of Palestinian refugees in the current global system is revealed. This study argues that Palestinian refugees are subjects of the global system in limbo.

Keywords: Palestine, Israel, Palestinian Refugee.

Extended Summary

As a result of the attacks launched by Hamas from the Gaza Strip against the Israeli state in 2023, nearly a thousand Israeli citizens lost their lives, while nearly two hundred Israeli citizens were taken hostage by Hamas. In response to these attacks, the attacks launched by the Israeli state on Palestine since October 2023 have resulted in heavy losses. As a result of these attacks, nearly fifty thousand Palestinians lost their lives, while more than one hundred thousand were injured. A large part of the Gaza Strip, where Palestinians live, has been turned into ruins and uninhabitable as a result of the attacks of the Israeli army (Human Rights Watch, 2024). Palestinians, whose number reaches millions, are trapped in that geography.

The current situation of Palestinians has become a story of being in limbo. The situation of Palestinian refugees in limbo has not changed for nearly seventy years. This situation of Palestinian refugees requires academic examination. The main purpose of this study is to reveal that Palestinian refugees continue their lives as subjects in limbo. This study first analyzes the realistic global order based on national sovereignty and interest. Secondly, it points out the necessity of a perspective based on the harm principle and human rights in order to position refugees in the humanitarian position they deserve within the global order. Thirdly, it reveals the position of refugees in the current global system. Fourthly, this study argues that Palestinian refugees are the lost subjects of the global system.

Analytical political philosophy is a branch of science that engages with literature and reveals what should be in the light of the data obtained (McDermott, 2008). For this reason, literature review is an important method used in this branch of science. The literature review method was also used in this study. In literature review, it is essential to meticulously evaluate existing studies and determine the arguments that are currently expressed and the arguments that are left incomplete related to the problem under consideration (Knopf, 2006). Literature review enables a new interpretation of the phenomenon under consideration by critically analyzing the basic concepts, elements and arguments related to the research topic by engaging with existing literature (Alex-Assensoh, 2008). The contents of the sources obtained as a result of the scan were examined and those directly related to the research problem were selected. These selected sources were classified within the context of the subject and analyzed.

When people seek refuge in another country due to unjust war, civil war, ideological, racial and religious discrimination, a large part of their lives is spent in uncertainty, paradox and trouble due to their refugee status. In today's global system, refugees can only continue their lives as a subject of mercy, and when they want to go beyond this, they become a matter of national security. The transformation of refugees into a subject of mercy and security is particularly evident when they are forced to live in camps and tent cities. In the current global order, a similar state of desolation and powerlessness also applies to refugees living outside of camps.

Palestinian refugees are not only condemned to live in these labyrinths, but they are also deprived of being a part of society in a way that will allow them to meet their basic needs, have equal opportunities and reach their full capacity, and they are deemed fit to live in these labyrinths subject to aid. Whether Palestinian refugees live in camps or outside camps, they are dragged into negative emotions such as sadness, pain, suffering, abandonment and weakness due to the disadvantage of being in an uncertain and powerless position for a long time.

Social, environmental and personal barriers deepen the marginalization and alienation of Palestinian refugees over time. They are deprived of the sense of belonging to a society because they are constantly exposed to accusations, humiliations and shame in the country they have arrived in. Events that a person would be unlikely to encounter in the normal course of life are frequently seen in the camps where Palestinian refugees are staying. Palestinian refugees are exposed to extraordinary traumatic events such as fire, explosion, sudden death due to accidents, kidnapping, detention, and being held hostage. The camps are depicted as areas where deprivation, pain, and hopelessness prevail. Palestinian refugees living in limbo are not given a say in the creation of laws that will directly affect their lives, and they are not accepted as subjects in terms of participation in political life. Members of police and army treat Palestinian refugees living in the camps as if they were a security problem. This situation experienced in the camps is also observed in the social, political, and economic spheres of life throughout the country. The secret to saving Palestinian refugees from being the subjects of compassion and security concerns and turning them into subjects is to grant these people their rights and freedoms.

1. Giriş

İsrail devletine yönelik Gazze şeridinden Hamas'ın 2023 yılında başlattığı saldırılar neticesinde bine yakın İsrail vatandaşı hayatını kaybederken sayıları iki yüze yaklaşan İsrail devleti vatandaşı Hamas tarafından rehin alınmıştır. Bu saldırılara yanıt yönelik olarak İsrail devletinin 2023 yılının Ekim ayından itibaren Filistin'e başlattığı saldırılar ağır kayıplarla sonuçlanmıştır. Bu saldırılar neticesinde elli bine yakın Filistinli hayatını kaybederken yüz binden fazlası ise yaralanmıştır. Filistinlilerin yaşadığı Gazze şeridinin büyük bir kısmı İsrail ordusunun saldırıları neticesinde harabeye dönüşmüş ve yaşanılmaz bir hal almıştır (Human Rights Watch, 2024). Sayıları milyonları bulan Filistinliler o coğrafyada sıkışmış durumdadır. Filistinlilerin mevcut durumu arafta kalmasına hikayesine dönüşmüştür.

Filistinlilerin arafta kalma durumu uzun bir tarihe dayanır. İsrail devletinin Filistinlilere yönelik saldırgan tutumu yeni değildir. 1948 yılında İsrail'in Filistin topraklarını haksız işgaliyle yüzbinlerce Filistinli evlerinden ayrılarak komşu ülkeler olan Ürdün, Lübnan ve Suriye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. İsrail haksız ve kural tanımaz savaş suçu olarak nitelendirilebilecek uygulamalarıyla dün olduğu gibi bugün de binlerce Filistinlinin ölümüne neden olurken geride kalan Filistinlilerin çok zor şartlarda hayatlarını sürdürmelerine sebep olmaktadır. Bugün Filistinli yerinden edilmiş insanların sayısı 5,9 milyona ulaşmıştır. 1,5 milyon Filistinli başta Ürdün, Lübnan, Suriye, Doğu Kudüs ve Gazze'de yer alan mülteci kamplarında yaşamaktadır. Geri kalan Filistinli mülteciler ise kendilerine ev sahipliği yapan ülkelerdeki mülteci kamplarına yakın alanlarda, şehirlerde veya şehir merkezlerine yakın yerlerde hayatlarını sürdürmektedirler (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, 2024).

Filistinlilerin terk ettiği topraklar yönetsel ve siyasal bir yapı olarak artık var olmayıp Filistinli mültecilerin geri dönmesi durumu zorlaştığından kamplarda, kamplara yakın alanlarda veya şehir merkezlerinde yaşayan Filistinli mültecilerin durumu geçici olmaktan ziyade daimî bir hal almıştır. Filistinli mültecilerin bu daimî yurtsuzluk hali belirsizlik, güçsüzlük ve ızdırap ile doludur. Filistinli mültecilerin arafta kalma durumu yaklaşık yetmiş yıldır değişmemiştir. Filistinli mültecilerin içinde bulundukları bu durum akademik olarak irdelenmeyi gerektirmektedir. Bu çalışmanın temel amacı Filistinli mültecilerin arafta kalan öznel olarak hayat sürdürdüklerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada ilk olarak ulusal egemenlik ve çıkar üzerine kurulmuş olan realist küresel düzen analiz edilmektedir. İkinci olarak mültecileri küresel düzen içinde hak ettikleri insancıl pozisyona konumlandırmak adına zarar ilkesi ve insan hakları dayalı bir perspektifin gerekliliğine işaret edilmektedir. Üçüncü olarak,

mültecilerin mevcut küresel sistemdeki konumu gözler önüne serilmektedir. Bu çalışma Filistinli mültecilerin küresel sistemin kayıp öznelere olduğunu ileri sürmektedir.

2. Yöntem

Analitik siyaset felsefesi literatürle angaje olarak elde olan veriler ışığında olması gerekeni ortaya koyan bir bilim dalıdır (McDermott, 2008, 11). Bu sebeple bu bilim dalında literatür taraması kullanılan önemli bir yöntemdir. Bu araştırmada da literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Literatür taramasında mevcut çalışmalar titizlikle değerlendirilerek ele alınan sorunla ilişkili halihazırda dile getirilen argümanların ve eksik bırakılan argümanların belirlenmesi esastır (Knopf, 2006, 131). Literatür taraması mevcut literatürle angaje olarak araştırma konusuyla ilgili temel kavramları, unsurları ve argümanları eleştirel bir analizle ele alarak irdelenen fenomeni yeni bir yorum getirmeye imkân vermektedir (Alex-Assensoh, 2008, 189-191). Bu çalışmada literatürdeki ilgili kaynaklar Google Scholar, Ebsco, JSTOR vb. veri tabanlarında hem Türkçe hem de İngilizce olarak “İsrail”, “Filistin”, “Mülteci” kavramları taratılmıştır. Tarama sonucunda elde edilen kaynakların içerikleri incelenerek araştırma problemiyle doğrudan ilgili olanlar seçilmiştir. Seçilen bu kaynaklar kendi içlerinde konu bağlamında tasnif edilerek analiz edilmiştir. Bu analizden hareketle konu üzerine yazılmış diğer araştırmalardaki muğlak ve eksik olan alanlar tespit edilerek bu eksiklikleri gidermek amacıyla analitik bir perspektif benimsenmiştir. Literatürden elde edilen siyaset felsefesinin mültecilik olgusuyla ilgili temel kavramları, ilkeleri ve unsurları ışığında Filistinli mültecilerin uygulamada yaşadıkları analiz edilmiştir. Bu çalışmada literatür araştırması yöntemi kullanması sebebiyle etik kurul kararı alınmamıştır. Çalışma, bilimsel araştırma ve yayın etiğine uygun olarak özenle hazırlanmıştır.

3. Realist Küresel Düzeni Yeniden Düşünmek

Mültecilik olgusu egemenlik, eşitlik, ödev, hak, özgürlük, hak ediş kavramları ışığında ele alınmalıdır. Mültecileri adil bir toplum içerisinde konumlandırmak adına bu kavramlar arasında hangisinin öncelikli olarak vurgulanması gerektiğine karar vermek zorunludur. Bu öncelik sonralık ilişkisi insan haklarının diğer tüm kavramlar içerisinde öncelikli olarak konumlandırılmasını elzem kılar. İnsan haklarının her türlü kavram karşısında öncelikli kabul edilmesi mültecilerin adil bir toplumda hayatlarını sürdürebilmeleri için başlangıç noktasıdır. Böyle olmadığı takdirde adil bir toplumda egemenlik, eşitlik, ödev, hak ediş kavramlarının meşru zemini de sarsılabilir. İnsan haklarının öncelikli olmadığı ulusal ve uluslararası bir toplumda meşru bir egemenlik, eşitlik, hak ediş ve ödev anlayışına sahip olunduğu ileri sürmek zorlaşabilir.

Mültecilik olgusuna dair perspektif genel olarak idealizm ve realizm yaklaşımları arasında sıkışmıştır. Realizm, global ölçekte geçerli olan normatif kabullerin bulunmadığı düşüncesi üzerine oturmaktadır. Bu yaklaşım açısından esas olan ulusal egemenlik ve buna uygun ulusal çıkarıdır. Geuss'e (2008, 31) göre siyaset ister ulusal ister uluslararası ölçekte yapılsın çıkarların çatışması olarak cereyan etmektedir. Ulusal çıkar ve mutlak egemenlik hem ulusal hem de uluslararası arenada politikaların belirlenmesinde belirleyicidir. Dolayısıyla mülteciliğin de dahil olduğu hemen hemen her konuda devletlerin ulusal egemenlik ve çıkardan hareketle politikalarını şekillendirmesi söz konusudur.

Realizmde ulusal çıkar her zaman her bağlamda referans verilen bir kavramdır (Welch, 2004, 7). Ulusal çıkar hem iç politikaya hem de dış politikaya yön veren baskın ilke olarak önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Ulusal çıkarlarına öncelik veren devletler global siyasal sistemin temel aktörleri olarak mülteciler söz konusu olduğunda global iş birliğini göz ardı eden bir tavır sergilemekten çekinmemektedir. Böyle bir global siyasal sistemde devletler kendi çıkarlarını korumak adına yapılan uluslararası hukuku görmezden gelmek veya ihlal etmek noktasında tereddüt göstermez. Ulusal çıkarını önceleyen aktörler olarak devletler kendi iç politik sistemlerinde vatandaşlarına insan haklarıyla uyumlu evrensel ilkelere uygun bir şekilde muamele ederken kendi vatandaşları olmayan mültecilere muamelede ise bu bağlamdan koparak muamele etmektedir.

Realist küresel düzen, ulusal egemenliği herhangi bir şekilde müdahaleden uzak bir alan olarak tasavvur etmektedir. Lu'ya (2006, 41) göre bu küresel düzende ulusal egemenlik, güvenlik ve çıkar hiçbir şekilde ihlal edilemeyecek öncelikli değer olarak sunulmaktadır. Böyle bir küresel düzen insan haklarının ihlal edilmesinin önüne geçebilmek için yeterli mekanizmaları ve araçları sunamamaktadır. Bu tür bir düzende devletlerin büyük bir kısmı sadece kendi çıkarının peşine düşüp diğer devletlerde yaşanan ağır insan hakları ihlallerini görmezden gelip yaşanan insanlık krizine çare üretmek noktasında kaygısız davranmaktadır. Ulusal egemenlik ve çıkarın öncelikli değer kabul edilmesi neticesinde egemen devletlere kendi iç ve dış işlerinde dilediğini gerçekleştirebilmesi için uygun zemini sunmaktadır. Dolayısıyla bu tür bir küresel düzen dünyadaki diğer devletlere başka egemen devletlerin sınırları içinde olanlara karışmaması ödevini yüklemektedir. Başta İsrail olmak üzere diğer saldırgan devletler bu sebeple kolayca insan haklarını yok sayabilmektedir. Dünyanın pek çok yerinde gerçekleşen haksız savaş ve iç savaş neticesinde insan hakları ağır bir biçimde ihlal edilmekte olup insanlar kendi ülkelerini terk etmeye zorlanmaktadır. Mülteciler de dolayısıyla bu düzen içerisinde ulusal egemenlik, güvenlik ve çıkar bağlamı içerisinde bir anlama sahip olmaktadır.

Mevcut küresel düzen ulusal egemenliğini kullandığını iddia eden devletlerin mültecilere karşı eylemlerini sınırlayacak mekanizmalar sunmak noktasında eksik kalmaktadır. Bugün özellikle son yıllarda İsrail'in saldırganlığı ve bu saldırganlık neticesinde milyonlarca Filistinli mültecinin varlığı bunu en net şekilde örneklendirmektedir. Ulusal egemenlik küresel düzen tarafından bu şekilde önceliğinde saldırgan devletler her türlü eylemleri sergilemekten geri durmamaktadır. Oysa ulusal egemenliği sınırlayan temel kıstas insan haklarıdır. Pavel'in (2004, 101) da vurguladığı gibi insan haklarını hoyratça ihlal eden bir devletin ulusal egemenliği, büyüsunü kaybedip kırılğan bir hal alır. Devletin iç politik arenada kendi vatandaşlarının ve mültecilerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmesi meşru olarak görülemez. Aynı şekilde bir devletin kendisine komşu ülkelere karşı saldırgan tutum içerisine girerek haksız bir savaş başlatması durumunda ulusal egemenliği kullanımının meşruluğu sorgulanır bir hal alır. Bir devletin ulusal egemenliği hem kendi sınırları içerisindeki hem de komşu ülkelerdeki insanların hak ve özgürlüklerine saygılı ölçüde meşrudur. Bu yüzden ulusal ve global ölçekte insan haklarını önceleyen küresel bir düzene ihtiyaç vardır. Bu tür bir küresel düzen yaratabilmek için idealizmin temel argümanlarına başvurmak işlevsel olabilir.

Realist küresel düzenin alternatifini yaratmak için idealizmden beslenmek elzem görünmektedir. İdealizm deontolojik bir pencereden doğrunun iyi karşısında öncelikli olduğunu ileri sürmektedir. Beitz'e (2009, 209) göre belli bir konu veya olgu hakkındaki doğru yereli aşmaktadır. Bu noktada öncelik yerel ölçekteki iyi anlayışı olmayıp evrensel anlamda geçerli olarak kabul edilen doğrudur. Bu anlamda insanın kutsal bir varlık olarak kabul edilmesi evrensel geçerliliğe sahip a priori bir doğrudur. İnsana biçilen bu kutsiyetten her koşuldan ve coğrafi sınırdan bağımsız olarak insanların korunmasına ilişkin temel ödevler türetmek mümkündür. İdealizm açısından mültecilik olgusuna dair felsefi muhakeme ve pratik, evrensel olan ilkeler ışığında yapılmalıdır. Bir başka deyişle mültecilere evrensel ahlaki ilkeler ışığında yaklaşmak zorunludur. İdealizmin insan haklarına vurgusundan hareketle insanın her türlü aktör, oluşum, yapı karşısında daha üstün olması evrensel güce sahip ahlaki bir iddiadır. Dolayısıyla mültecilik olgusunun insan hak ve özgürlüklerini öne çıkaran bir anlayış üzerine inşa edilmelidir.

İdealizmin özünde insan hakları vardır. İnsanların hayatlarını sürdürdükleri devlet ve ait oldukları topluma bakılmaksızın evrensel haklara sahip olduğu düşüncesi bu yaklaşımın başlangıç noktasıdır. İnsan hak ve özgürlüklerine sahip olmak noktasında herhangi bir devletin vatandaşı olmakla o devlette mülteci olmak arasında bir fark kabul edilmez. Pogge'ye (2005, 10) göre insan hak ve özgürlükleri her türlü değer karşısında üstündür. İnsanların tikel ve öznel

özelliklerinden bağımsız olarak insan hak ve özgürlüklerinin korunması esas gayedir. İnsan hak ve özgürlüklerinin korunması domestik ve global arenanın ilk önceliği olmalıdır. Vatandaş, göçmen, mülteci, geçici koruma statüsü sahibi olmak bu noktada anlamlı bir fark oluşturmaz. Pogge'nin (2002, 13) de çok yerinde bir şekilde vurguladığı gibi insan hak ve özgürlükleri her türlü domestik ve global idari yapının kararları ve politikalarını sınırlandıran işleve sahiptir. Bir başka deyişle insan hakları söz konusu olduğunda domestik ve global alan arasında ayırım yapılamaz.

İnsan hakları, tüm bireysel ve kolektif aktörlere kaçınma ve pozitif eylemleri içeren ödevler ve yükümlülükler getiren bir doğaya sahiptir. İnsanları sadece iç politik alanın özneleri olarak görmek yerine global politik alanın da esas özneleri olarak kabul edilmelidir. Bir başka deyişle insanların hak ve özgürlüklerine ulusal ve uluslararası alanda saygı duyulmalıdır. Bu sebeple Beitz (1999, 71-72) devletlerin egemenlik haklarını kullandıkları ulusal ve küresel düzlem arasında bir fark olmadığına işaret edip devletlerin insan haklarını gözeterek egemenlik haklarını kullanmaları gerektiğini vurgulamaktadır. İster vatandaş ister göçmen ister mülteci statüsü ne olursa olsun her insana evrensel hak ve özgürlüklerin gerektirdiği özenle davranılması gerekmektedir.

Devletin yalnızca vatandaşlarına karşı sorumlu olmadığı aynı zamanda temel hakları ağır bir şekilde ihlal edilen başta mülteciler olmak üzere tüm insanlara karşı sorumluluk sahibi olduğu kabul edilir. Beitz'e (1983, 599) göre devletlerin yalnızca kendi vatandaşlarına karşı sorumlulukları olduğunu düşünmek için haklı ve yerinde bir gerekçe bulunmamaktadır. Peter Singer de (2012, 17) ister birey ister devlet olsun sorumluluk bilincinin ve buna bağlı olan ödevlerin yalnızca aynı sınırlar içerisinde yaşayan insanlarla sınırlı olmadığına dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle hem ülke sınırları içinde yaşayan hem de ülkeye dışardan gelmiş olanlara karşı ödev ve sorumluluklar söz konusudur. Oysa günümüzde en çok da mültecilere karşı bu tür sorumluluk ve ödevler yok sayıp görmezden gelerek onları beşeriyetin dışına konumlandıran bir küresel düzen hüküm sürmektedir.

4. Zarar İlkesi ve İnsan Hakları

Mültecilik olgusu merhamet duygusundan öte küresel düzendeki yapısal adaletsizliklerden kaynaklandığı için zarar ilkesi ile birlikte insan hak ve özgürlükleri üzerinden ele alınmalıdır. Merhamet duygusu üzerinden mültecilik olgusuna eğilmek var olanın mülteci sorunlarının çözümü için palyatif çareler üretebilir. Bu yüzden mültecilik meselesinin merhamet duygusu üzerinden geçiştirilebilecek bir olgu olmayıp tüm ülkeler için bir ödev esasında kabul edilmesi gerektiğini küresel düzenin zarar verici doğasından hareketle ortaya

koymak mümkündür. Mültecilik meselesini zarar ilkesiyle bağı olan insan hak ve özgürlükleriyle ilişkilendirmek tüm ülkeler ve taraflar için bağlayıcı sonuçlar doğuracaktır. Küresel düzenin mülteciler üzerindeki zarar verici doğası dikkate alındığında mültecilik meselesi artık merhamet duygusunun konusu olmaktan çıkıp hukuki bir ödevle dönüşebilir.

Mültecilik meselesi zarar ilkesinden hareketle hukuki bir ödevle ilişkilendirilebilir. Küresel düzen mülteci üreten ülkelere ve bu ülkelerde yaşayan insanlara zarar veriyorsa bu zararın zararı verenlerce giderilmesi gerekmektedir. Zarar ilkesini global adil bir toplumun temel prensibi olarak gören Beitz'e (1999) göre küresel düzendeki adaletsizlikler mevcut küresel düzenin işleyiş prensipleri ve kurumlarından kaynaklanmaktadır. Ortaya çıkan zararın da zarar veren taraflarca karşılanması bir ödev olup merhamet duygusuna havale edilerek çözülemez.

Küresel düzen coğrafi sınırları görünmez hale getirmiş durumdadır. Siyasal, iktisadi ve kültürel alandaki hızlı globalleşme dünyanın en ücra köşesinde bulunan ülkelere ve bu ülkelerin vatandaşlarına doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilemektedir. Dünyanın herhangi bir köşesinde alınan siyasal ve iktisadi kararlar ve bunların uygulanması küresel düzene entegre olsun olmasın her ülkenin siyasal, sosyal ve iktisadi üzerinde birtakım olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bir başka deyişle var olan küresel siyasi ve ekonomik düzen ve bu düzenin kurumları bazı ülkeler için soruna sebep olmaktadır (Beitz, 1999, 149). Ülkelerin uyguladıkları çeşitli politikaların kendi coğrafi sınırlarını aşan boyuta sahip olduğu aşıkardır. Güçlü ülkelerin ticaret politikaları, vergi politikaları, göç ve sınır politikaları, vatandaşlık politikaları, yönettikleri uluslararası kuruluşlar, yayılmacı emelleri içeren dış politikaları globalleşen dünyada negatif dışsallıklara sahiptir.

Küresel düzenin yapısal adaletsizliklerinden kaynaklanan negatif dışsallıkları çeşitli durumlarda ve ilişkilerde gözlemlemek mümkündür. Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşlar ve bu kuruluşların politikaları özellikle gelişmiş devletler için avantajlı durumlar yaratırken gelişmekte olan devletler açısından dezavantajlı durumlar yaratmaktadır. Bu kuruluşların egemen olduğu küresel düzende gelişmekte olan ülkeler neoliberal politikaları benimsemeye ve çalışan maaşlarını düşürmeye zorlanmaktadır. Bununla birlikte bu küresel düzende önemli rol oynayan kuruluşlar sebebiyle ulusal endüstrilerin ve bu endüstrilerin aktörlerinin zarar gördüğüne de işaret edilmektedir (Tan, 2004, 25).

Küresel düzenin yapısal adaletsizliklerinden kaynaklanan negatif dışsallıklarından bir diğeri küresel düzenin güçlü aktörlerince uygulanan vatandaşlık politikalarında belirgindir.

Shaclar ve Hirschl'a (2016, 215-216) göre gelişmiş ülkelerin, fakir ülkelerdeki yetenekli ve başarılı iş insanlarına, bilim insanlarına, sanatçılara ve sporculara yönelik hızlı ve kolay bir şekilde vatandaşlığa geçiş politikaları özellikle gelişmekte olan ülkelere zarar verebilmektedir. Yetenekli ve başarılı insanlara yönelik bu hızlı ve kolay politikanın bir benzeri hayatını kurtarmak için kaçan insanlara mültecilik statüsü verilirken uygulanmamaktadır.

Küresel düzenin önemli güçlü devletleri özellikle mülteci üreten bölgelerdeki agresif ve saldırgan siyasal seçkinleri destekleyerek veya bunların eylemlerini görmezden gelerek ortaya çıkan vahim zararın bir nevi ortağı olmaktadır. Son zamanlarda özellikle batılı devletler, İsrail ve Suriye'de örnekleri görülen durumlarda olduğu gibi başta para, asker, silah ve siyasal desteklerini sunmaktan çekinmemektedir. Bu destekleri neticesinde ortaya çıkan krizlerden dolayı hayatlarını kurtarmak isteyen mültecilere ise destek olmak yerine katı sınır politikaları uygulamaktadırlar. Küreselde uygulanan katı sınır politikaları özellikle az gelişmiş ülkelere ve vatandaşlarına zarar vermektedir. Gelişmiş ülkeler ulusal güvenliği ve çıkarı esas alan egemenlik anlayışından hareketle göçmenlere ve sığınmacılara yönelik katı bir sınır politikası uygulamaktadır. Bunun neticesinde başta yaşam hakkı olmak üzere hak ve özgürlükleri ağır ihlallerle karşı karşıya kalan mülteciler bundan büyük zarar görmektedir.

Mülteciler özelinde bu zarar daha belirgindir. Günümüzdeki mülteci krizi karşısında modern batı ülkeleri çeşitli araçlarla mültecileri ulusal güvenlik ve çıkarın aracı haline indirmektedir. Pek çok ülke, mültecilerin kendi sınırlarını geçmelerine engel olmak için kendi sınırları dışındaki yabancı ülke havalimanlarında pasaport ve vize kontrolü yapmaktadır. Bir başka deyişle kendi güvenlik personelinin yurt dışına göndererek yabancı havalimanlarında insanlar ulaşım taşıtlarında yerlerini almadan önce kimlik, pasaport ve vizelerini denetleyerek geçerli evraklara sahip olmayan insanların kendi ülkelerine ulaşmalarını kendi sınırları dışındayken engellemektedir. Mültecilerin deniz yolu ile sınırları geçişini durdurmak için sahil güvenlik ekipleri devreye atmaktadır. Mültecilik başvurularında süre limiti, ulaşılan ilk ülkede işlemleri başlatma zorunluğu, havalimanlarında nötr bölgeleri devreye koymak, refah devleti uygulamalarını kısıtlamak kendine güvenli bir yer arayan insanları durdurmak açısından başvurulan taktiklerdir. Güvenli tampon bölgelerde kamplar, çadır kentler ve barınma merkezleri inşa ederek ülkeye giriş yapacak mülteci sayısını azaltmak için uygulanan diğer stratejilerdir (Hurtwiz, 2009, 18-19).

Küresel düzendeki yapısal adaletsizliklerden beslenen bu politikaları ahlaken sorunlu kılan insan ve hak özgürlüklerine doğrudan veya dolaylı haksız müdahale içermeleridir. Bu tür politikalar seyahat, çalışma, ticaret, seyahat, birleşme özgürlüklerini ihlal etmesi sebebiyle

ahlaken sorunludur. Bu sebeple burada küresel düzenin işleyişinden kaynaklanan zarar doğrudan bireyleri etkilemektedir. Küresel düzenin temel ilkeleri ve kurumları neticesinde insanlar zarar görüyor ve özellikle yukarıda sayılan hak ve özgürlüklerinin ihlaline dayalı olarak bir zarar ortaya çıkarıyorsa bu durumda zarara sebebiyet verenlerin eylemlerinin faili olarak sorumluluğu üstlenip zararı karşılamaları ahlaken doğru olmalıdır. Mülteciler örneğinde görüldüğü gibi haksız bir şekilde zarara uğrayan öznelerin merhamete dayalı bir muameleden ziyade insan hak ve özgürlüklerinin öznesi olarak muameleye muhatap olmaları adaletin gereğidir. Bu sebeple mültecilerin hayatlarını sürdürmelerine imkân verecek barınma, güvenlik, yiyecek, sağlık ve eğitim imkânlarını sağlayan temel haklara sahip özneler olarak konumlandırılmaları gerekir. Fakat mevcut küresel düzen mültecileri hak ve özgürlüklere sahip özneler olarak tanımlamayıp merhamet parantezine aldığından günümüz mültecileri yitik öznelere dönüşmektedir.

5. Küresel Düzendeki Yitik Özne Mülteci

İnsanlar haksız savaş, iç savaş, ideolojik, ırksal ve dinsel ayrımcılık gibi nedenlerle kendi ülkelerinden başka bir ülkeye sığındıklarında hayatlarının büyük bir kısmı mültecilik statüsü yüzünden büyük oranda belirsizlikler, paradokslar ve sıkıntılar içinde geçmektedir. Mülteci statüsünde kaldıkları süre uzadıkça bu belirsizlik, paradokslar ve sıkıntılar da katlanmaktadır. Anavatanından ayrılan mülteci gittiği ülkenin yabancısı olarak o ülkenin çoğunluğuna benzemediğinden ayrıksı bir özneye dönüşüp o toplumun kıyısında bir marjinal olarak görülmekte ve hayatını öylece sürdürmektedir. İster mülteci ister illegal göçmen ister vatansız isterse yersiz yurtsuz olsun bu tanımlamaların kapsamına giren insanların ortak noktası insan hak ve özgürlüklerini hukuken onlara kazandıran vatandaşlıklarının olmamasıdır. Bu küresel düzende bir nevi ülkesinden ayrıldığında ve sınırı geçtiğinde mülteci fiziken bir başka ülkeye geçer ama insan hak ve özgürlüklerinin korumasından sıyrıldığı için arafta kalmaktadır. Benhabib'in (2016, s.65) de vurguladığı gibi bu küresel düzende mülteci onu insanlığın bir unsuru olarak gören başka bir kolektif aktör bulamadığından arafta kalmış öznedir.

Bu küresel düzende insan hak ve özgürlüklerinden yoksun kalan mültecinin beşeriyetin dışına itildiği vurgusu Arendt'de çok belirgindir. Arendt'e (2014, 256) göre insanların sahip oldukları hak ve özgürlükler onları beşeriyete sabitleyen bir çapa vazifesi görmektedir. İnsanlar, bu çapadan mahrum kaldıklarında sahip oldukları beşeriyetin dışına doğru sürüklenmektedirler. Vatandaşlık bağını kaybeden insan evrensel olarak görülen insan hak ve özgürlüklerini de yitirmektedir. Bir başka deyişle vatandaşlık bağının kopmasıyla ortaya çıkan bu durum insan haklarının toptan yitirilmesini kapsayan bir nitelik arz etmektedir (Balibar, 2014, 170).

Küresel düzende ulusal egemenliğini kullanan devletlerin mültecilere uyguladıkları politikalarda insan haklarından mahrum bırakılıp beşeriyetin dışına itilen özneyi tespit etmek mümkündür. Kendi ülkesinin sınırları geçip sığınacak güvenli bir yer arayan mülteci ilk olarak komşu ülkelerin sınırlarını geçebilmek için engelleri aşmaya çabalamakta eğer bu sınırları geçebilirse güvenlik merkezlerinde sorgulamalara muhatap olmakta, ardından pek de iç açıcı olmayan kamp merkezlerinde yaşamaya zorlanıp mümkün olduğunca yerel halkla ilişkilerinin minimum seviyede olacağı şekilde hayatını sürdürmeye mecbur bırakılmaktadır. Gerek idari otoriteler gerekse günlük hayatın içerisinde herkes mülteciler üzerinde iktidar sahibi olduğunu düşünmektedir (Agamben, 2013, 105). Mülteci böylece iktidar ve gücün nesnesi hale getirilip beşeriyet dışı pozisyona konumlandırılmaktadır.

Bugünkü küresel düzende mülteci sadece fiziksel olarak vatanın dışına çıktığında değil aynı zamanda eyleyen bir özne olarak bağlamını yitirdiği bir duruma itilerek beşeriyetin dışına itilmektedir. Vatanından ve ait olduğu toplumundan uzakta, yeni geldiği toplumda diğer bireylerle etkileşimde bulunma imkânı esirgenerek varoluşsal bir boşluğa sürüklenmektedir. Mülteci günlük hayat içerisinde diğerleriyle etkileşimden koparıldığında beşeriyetle bağını kaybetmektedir. Mülteci sadece ülkesini değil tüm anlam dünyasını kaybedeceği bir uçurumun kenarında yaşamaya mecbur bırakılmaktadır. Arendt'e (2007, 264) göre "mülteci evini ve günlük hayattaki alışkanlıklarını, işini, duygularını da yurdunu terk ettiğinde kaybeder, sevdiklerini kaybeder ve özel hayatı parçalanır." Böylece mülteci artık geldiği toplumdaki yerel halk tarafından beşer olarak algılanmamaktadır.

Arendt'e (1994, 17-18) göre insan, eylemiyle bir topluluk içinde özne olma durumunu sürdürebilmektedir. Oysa bugünkü küresel düzende mülteci geldiği ülkede barınma merkezi veya çadır kentlerde yerel halktan uzakta yaşamaya zorlanmakta ve karşısındaki özne tarafından tanınmadığı için bir nevi toplumsal bağlamından koparılıp beşeriyetin dışına konumlandırılmış olmaktadır (Kocaoğlu, 2018, 24). Eylemin anlamlı bir sosyal zeminde sürdürülmesinin yokluğu insan için ontolojik problem yaratmaktadır.

Mültecinin toplum içinde anlamlı eylemde bulunma imkanından dışlanması ontolojik yoksunluğu beraberinde getirmektedir. Bu ontolojik yoksunluk insanı sadece biyolojik yalın hayatı sürdürmesi anlamına gelmektedir. Biyolojik yalın bir hayat sürdüren ortak alanın dışına itilip beşeriyetin dışına konumlandırılmaktadır. Mülteciler, anlamlı eylem ve konuşma kapasitesini sergileyecekleri bir ortamdan dışlanmakla haklara sahip olmak hakkını kaybetmektedirler. Bu durum mülteci için belirsizlik, kimsesizlik, güçsüzlük anlamına

gelmektedir (Gibney, 2018, 5). Hak ve özgürlüklerini yitiren özne kimsesiz ve güçsüz olup aynı zamanda bu yitık öznenin geleceği belirsizliklerle doludur.

Mülteci bir nevi toplum tarafından olağan olarak değerlendirilmeyip anomali olarak algılanmaktadır. Anomali olan olarak görülen bu özne olsa olsa ya merhamet ya da güvenlik esasında anlam yüklenen bir olguya dönüştürülmektedir. Agamben'in (2000, 18-19) de işaret ettiği gibi mülteci 'insani yardım' organizasyonlarına ve 'polise' havale edilmektedir. Bugünkü küresel sistemde mülteci ancak ve ancak merhametin konusu olarak hayatını sürdürebilmekte ve bunun dışına çıkmak istediğinde ise ulusal güvenlik meselesine dönüşmektedir.

Mültecinin merhamet ve güvenliğin konusuna dönüşmesi özellikle kamplarda ve çadır kentlerde yaşamaya zorlanmasında belirgin bir hal almaktadır. Parekh'e (2016, 17) göre mülteciler için istisna olması gereken kamplar giderek benimsenen ve akla ilk gelen araca dönüşmüştür. Mülteci kampları mülteci için ne tam olarak 'içerisi' ne de tam olarak 'dışarıdır'. Agamben'e (2000, 40-41) göre kamplar istisna durumunun yaşandığı fiziksel mekanlardır. Dışarıda normal olmayan, kamplarda normale dönüştürülmektedir. Kampta yaşayan mülteci bir nevi normal hayatta yasal ve illegal olarak kabul edilenin ötesinde bir boyutta yaşayan varlık olarak kabul edilmektedir. Kamplarda yaşayan mülteciyi insan hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakmak dışardaki suça bulaşmış birisine göre işten bile sayılmamaktadır.

Mevcut küresel düzende kampların dışında yaşayan mülteci için de benzer bir kimsesizlik ve güçsüzlük durumu söz konusudur. Uluslararası mevzuat mültecilerin hak ve özgürlükleri hususunda birtakım ödev ve sorumluluklar yüklemekle birlikte pratikte mültecilere hangi hakların ne ölçüde sağlandığını denetleyecek zor kullanma gücüne sahip bir mekanizma mevcut değildir. Bir nevi mülteciler ulusal egemenliklerini kullanan devletlerin merhametine terk edilmiştir. Arendt'in (2014, 304) ifadesiyle mülteciler hayatlarını sürdüreceklerdir ama bu durum hak ve özgürlüklerinden değil merhametin gereği olacaktır. Bir anlamda mülteciler merhametle belirlenmiş sınırlar içerisinde hayatlarını sürdürebilirler. Kamplarda veya kamp dışında yaşayan mülteciler dağıtılacak kolilere ve parasal yardımlara bağımlı şekilde yaşamaya mecbur bırakılmaktadır. Böylece mülteciler mevcut küresel sistemde ilk önce hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılıp gittikleri ülkelerde kamplara kapatılıp veya kamplarda yaşamıyorlarsa gettolara mahkûm edilip ardından dağıtılan yardımlara muhtaç varlıklara indirgenip yerel toplumla ilişkileri koparılmaktadır.

Dünyadaki mültecilerin dağılımındaki tabloya bakıldığında bile mültecilerin merhamet ve ulusal güvenliğin konusu olarak görüldüklerini tespit etmek mümkündür. Gibney'in (2015,

449) işaret ettiği küresel düzen mültecileri güvenlik açığı olarak gören zengin Avrupa ülkeleri için ideal bir ortam yaratmaktadır. Almanya dışında mültecilere kucak açmış Avrupa’da başka bir ülkenin olduğunu iddia etmek imkânsız gibidir. Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Mısır sığınma arayanlara ev sahipliği yapan ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Oysa mültecilik olgusu, sadece komşu ülkelerin sorumluluğunda bulunmayıp global bir iş birliği gerektirmektedir. Bir başka deyişle Almanya dışında mültecilere Avrupa ülkelerince ev sahipliği yapılması noktasında tereddüt gösterilmesi bu ülkelerin mültecileri beşeriyetin dışında konumlandıklarını delili olarak yorumlamak mümkün görünmektedir. Avrupa, mültecilere ev sahipliği yapan başka coğrafyalardaki ülkelere para göndererek mültecileri merhamet ve güvenlik konusu olarak algıladığını ikrar etmektedir. Ulusal güvenliğe tehdit olarak görülen mültecileri siyasal sınırların dışında tutmak ve onları barındıran diğer ülkelere para göndermek mevcut küresel düzenin gösterdiği bir reflekstir.

Bugün geçerli olan küresel düzen mültecilik olgusuna ulusal egemenlik ve güvenlik esasında yaklaşırken mültecileri arafta bırakmaktadır. Mülteciler hayatlarını sürdürmek için kendilerine güvenli liman ararken belirsizlik ve riskin içinde yaşamaya zorlanmaktadır. Mülteciler toplumun kıyısında merhamet ve güvenlik ekseninde çizilmiş sınırlar içerisinde var oluş mücadelesi vermektedir. Mültecileri merhamet ve güvenlik denkleminin dışına çıkarmak için insan hak ve özgürlükleri temelinde küresel düzeni yeniden kurgulamak gerekmektedir. Mültecileri merhamet ve yardımın öznesi olmaktan çıkarıp özerk bir özne haline getirmek için insan hak ve özgürlüklerinin teslim edilmesi elzemdir. İnsan hak ve özgürlüklerine sahip bir özne olarak tanımlanmadığında mülteci yitik bir özneye dönüşmektedir. Filistinli mülteciler de bu küresel düzenin arafta bırakılmış özneleridir.

6. Labirentlerde Kayıp Özneler: Filistinli Mülteciler

İsrail’in eski başbakanlarından Golda Meir 1969 yılında Filistinlilerin var olmadığını dile getirmiş ardından gelen beşinci Başbakan Yitzhak Rabin de benzer bir inkâr tutum sergileyerek Filistinlilere sözde Filistinliler yakıştırmasını yaparak Filistinli insanları tümüyle yok saymıştır (Farah, 2012, 155). Sorunu yaratan İsrail böylece Filistinli mültecilerin var olduğu gerçeğini bile devlet politikası olarak kabul etmemektedir. 2011 yılında Başbakan Benjamin Netanyahu Amerika Birleşik Devletleri Kongresi’nde yaptığı konuşmasında Filistinli mültecilerin ülkelere geri dönüşünün yasaklandığını ve bu meselenin İsrail toprakları dışında halledilmesi gerektiğini deklare etmiştir. Oysa Quigley’in (2023, 9-10) işaret ettiği gibi Avrupa İnsan Hakları Beyannamesi’ne göre her insanın ülkesini terk etme ve istediğinde dönme hakkı vardır. Aynı şekilde İsrail’inde taraf olduğu uluslararası hukukta bağlayıcılığı olan iki tane ayrı

uluslararası sözleşme, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi her insanın ülkesine geri dönüş hakkını garanti etmektedir.

Doğduğu büyüdüğü topraklara yani ülkesine dönüşü yasaklanan bir kesim olarak Filistinli mülteciler, mültecilik tarihi içinde bu hakka sahip olmak noktasında bir istisna teşkil etmektedir. Bu meselenin İsrail toprakları dışında nasıl çözüleceği ise hala belirsizliğini korumaktadır. Uluslararası kamuoyu da bu noktada İsrail'in uluslararası hukuka aykırı eylemini seyredip Filistinli mültecilere sırtını dönmektedir. Herkes ülkesini terk edip dönebilirken ve hukukun normalleştirdiği norm bu iken söz konusu Filistinli mülteciler olduğunda hukuk ve hukuku uygulayan otoriteler bu normu hukuk zoruyla zorla uygulamaktan kolaylıkla vazgeçmektedir. İsrail, Gazze şeridinde ve Batı Şeria'da kamplarda yaşayanlar da dahil olmak üzere sivillere yönelik saldırıları Birleşmiş Milletler tarafından soruşturma konusu yapılsa bile İsrail devletini uluslararası hukuka uygun hareket etmeye zorlayacak herhangi bir adım atılmamaktadır. Ne zaman Birleşmiş Milletler Güvenlik komisyonunda İsrail'in Filistinli mültecilerin insan haklarına yönelik eylemleri kınanacak olsa Amerika Birleşik Devletleri karşı oy kullanmaktadır (Farah, 2012, 157). Belirsizlik, güçsüzlük ve çaresizlik duygusu içerisinde yaşamaya mahkûm edilmiş milyonlarca Filistinli arafta kalma durumunu bu dünyada yaşamaktadır.

Filistinli mültecilerin arafta kalma durumları en temel hakları olan yaşam haklarını riske etmelerinde belirgindir. Filistinlilerin İsrail'in savaş suçu olarak sayılabilecek vahşetinden kaçıp yaşadıkları topraklardan çıkmaları bile çetin bir sınavı gerektirmektedir. Bir yandan yaşadıkları şehirler, mahalleler, evler İsrail tarafından bombalanırken bir yandan yine İsrail bu toprakları ağır bir şekilde askeri kontrol altında tutmakta öte yandan da Mısır da Refah Sınır Kapısını sıkı kontrol altında tutarak canları için kaçan Filistinlilere imkansızla mecbur bırakmaktadır. Mann'in (2023, 496) işaret ettiği gibi Avrupa'ya geçip mültecilik başvurusunda bulunmak isteyen Filistinliler için Akdeniz toplu bir mezara dönüşmektedir.

Ölmeyip hayatta kalan Filistinli mülteciler ise merhamet ve güvenlik konularına havale edilmektedir. Filistinli mülteciler yaklaşık yetmiş yıldır Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı'nın (UNRWA) sağladığı yardımlar ve sunduğu hizmetlere bağımlı olarak yani yardımlara muhtaç bırakılmış bir şekilde hayatlarını sürdürmektedirler. Napolitano (2023, 49-50) bu ajansın Filistinli mültecilerin ülkelerine dönmeleri ihtimalinden ziyade komşu ülkelerde daimî şekilde misafir edilmelerindeki sorunlu rolüne işaret etmektedir. Böylece küresel düzenin Filistinli mültecileri bir gün ülkelerine

dönmelerini engelleyecek kurumsal bir yapı inşa ettiğini söylemek bile mümkün görünmektedir. Mann (2023, 497) da UNRWA'ya kayıt yaptırmış ve sunduğu hizmetlerden yararlanan Filistinlilerin Avrupa ülkelerine mültecilik başvurusu yapabilmesinin 1951 Mülteci Konvansiyonu'nun 1. maddesi D bendine göre hukuken zorlaştırıldığına dikkat çekmektedir.

Avrupa Birliği İnsan Hakları mahkemesinin Serin Alheto'nun açmış olduğu davada aldığı karar bunu örneklendirmektedir. 2014 yılında İsrail ve Hamas arasındaki çatışmadan kaçan Serin Alheto ilk önce Ürdün'e geçmiş ardından Bulgaristan'a geçerek mültecilik başvurusunda bulunmuştur. Ancak Mahkeme Ürdün'e geçmiş olan Serin Alheto'dan UNRWA'ya kayıtlı olmadığını ve bu kurumun korumasından faydalanmadığını ispatlaması gerektiğini vurgulamıştır. Ardından Belçika ve Hollanda da yaşanan kimi örneklerde UNRWA'nın koruması altında olmanın mültecilik statüsünün verilmesi noktasında bir engel olmadığına dair birbiriyle çelişen hukuki kararlar çıkmıştır (Mann, 2023, 499-500). Bu durum, Avrupa'nın ve küresel mülteci sisteminin Filistinlileri diğer mültecilerden farklı bir politik konuma yerleştirdiğinin göstergesidir. Avrupa mümkün olduğu ölçüde Filistinlilere bu statüyü vermeyerek istenmeyen özneler olarak konumlandırmaktadır.

Benzer bir durum İsrail'in son aylardaki yaptığı saldırılar neticesinde Mısır'ın Rafah sınır kapısında gözlemlenmiştir. Mısır, İsrail'in saldırıları sonucunda kaçacak yeri kalmayan Filistinlilere sınır kapılarını kapatarak onları istenmeyen özneler olarak konumlandırmıştır. Sadece ve sadece yabancı pasaport taşıyan, yaralılar ve refakatçileri ile birlikte büyük miktarlarda paralar ödeyenlerin sınırlardan geçişine izin vererek Mısır, Filistinlilerin güvenli topraklara geçişine engel olmuştur (Frelick, 2024). Mısırlı yetkililer İsrail'in özellikle ülkelerini terk eden Filistinli mültecilerin tekrar dönmelerini yasaklayan politikalarını gerekçe göstererek bu kararların ardında kendi ülke güvenlik ve çıkarlarını korumayı amaçladıklarını ifade etseler de bu durum Filistinlileri hak sahibi özne olarak görmediklerini ikrar etmekten başka bir anlama gelmemektedir. Bir başka deyişle Filistinliler kendileriyle aynı din ve ırka mensup insanların bile sırtını döndüğü öznelerdir.

Birleşmiş Milletlere bağlı olarak UNRWA ajansı Filistinli mültecilerin barınma, alt yapı, beslenme, sağlık ve eğitim hizmetlerinin sunulmasında aktif bir rol üstlenmektedir. Bu ajans bir yandan yedi yüz okulda binlerce erkek ve kız çocuğa eğitim hizmeti sunarken işlettiği 143 sağlık kliniğinde yıllık 8,4 milyon hastayı tedavi etmektedir. Öte yandan bu ajans 1 milyondan fazla Filistinli mülteciye yiyecek yardımında bulunmaktadır. Erkek, kadın, genç ayırt etmeksizin meslek edindirme kursları sunmaktadır. Bugüne kadar bu ajans 475,905 mikro finans kredisi kullanırmıştır (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees

in the Near East USA National Committee, 2024). Bu hizmetleri sunarken Birleşmiş Milletlere üye devletlerin gönüllü yardımlardan sağlanan finansal imkanlardan istifade etmektedir. Bir nevi hak ve özgürlüklere sahip özneler olmaktan ziyade bu kuruluş üzerinden merhamete tabi olarak hayatlarını sürdürmeye zorlanmaktadırlar.

Filistinli mültecilere ev sahipliği yapan tüm kamplardaki insan yoğunluğu durumun vahametini göstermektedir. Ürdün'ün başkenti Amman'da bulunan iki büyük Filistinli mülteci kampındaki coğrafi büyüklük ve insan sayısına bakıldığında Filistinli mültecilerin karşı karşıya kaldığı ağır şartlar belirginlik kazanır. 479 km² alana yayılan Al-Wehdat kampı 4524 konutta yaşayan 51064 kişiyi barındırırken 445 km² alana yayılan Jabal Hussein kampı ise 3726 konutta 29560 Filistinli mülteciyi barındırmaktadır. Al-Wehdat kampında km² başına 106.6 kişi düşerken bu durum Jabal Hussein kampında 66.4 kişidir (Matrouk ve Szecsi, 2023, 139).

Verilerin gösterdiği mülteci yoğunluğu sebebiyle her odada neredeyse dört mülteci barınmak zorunda kalırken mevcut alt yapının bu yoğunluğu kaldıracak durumda olmadığına işaret edilmektedir. Bu kamplarda UNRWA'nın sunmuş olduğu hizmetlerin Filistinli mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu kamplar dizayn edilirken insanların vaktini geçireceği açık alanlar ve dinlenme/park tesisleri hiç hesaba katılmamıştır. Bu kamplar yapılaşma yoğunluğu, çarpık konutlaşma ve arabaların dahi geçemediği dar sokaklar ve caddeler neticesinde birer labirenti andırmaktadır. Buna ek olarak kamplarda kanalizasyon alt yapısı yetersiz olduğundan hastalık yayan lağım suları sokaklarda akarken biriken çöp yığınları mültecilerin sağlığı için büyük bir risk teşkil etmektedir. Bu kamplara yakın olan Filistinli mültecilerin yaşadığı gettoların da bundan bir farkı bulunmamaktadır (Matrouk ve Szecsi, 2023, 141-143). Labirenti andıran bu kamplarda Filistinli mülteciler hayatlarını insan onuruna yakışır bir şekilde sürdürmenin çok uzağında hayatlarını sürdürmektedir. Burada yaşayan Filistinli mülteciler için sadece nefes almaya indirgenen bir hayatın sürdürüldüğü en asgari halde yaşanan her türlü imkândan mahrum bırakılmış çıplak bir yaşam söz konusudur.

Filistinli mülteciler sadece bu labirentlerde yaşamaya mahkûm olmakla kalmayıp temel ihtiyaçlarını karşılamalarına, eşit fırsatlara sahip olmalarına ve tam kapasitelerine erişmelerine imkân verecek şekilde toplumun bir parçası olmaktan mahrum bırakılmakta ve yardımlara tabi bir şekilde bu labirentlerde yaşamaları kendilerine reva görülmektedir. Toplumda aktif bir insan olarak temel ihtiyaçlarını karşılayacak ve sosyal hayatın bir parçası olacak Filistinli mülteciler marjinalleştirilmekte, yabancılaştırma ve duygusal dengesizliğe sürüklenmektedirler.

Ürdün’de gerçekleştirilen bir alan araştırmasında (Fabianek vd., 2023) Filistinli mültecilerle yapılan mülakatlardan elde edilen veriler mültecilerin yaşadıkları marjinalleştirme ve yabancılaştırmaya dair zorluklara işaret etmektedir. Filistinli mülteciler ister kamplarda ister kamp dışında yaşasınlar uzun süre belirsiz ve güçsüz bir pozisyonda olmanın verdiği dezavantaj sebebiyle başta üzüntü, acı, ızdırap, terk edilmişlik ve zayıflık gibi negatif duygulara sürüklenmektedirler. Özellikle Filistinli mülteciler ülkelerinden ayrıldıktan sonra yeni geldikleri ülkede toplumun bir parçası oldukları hissiyatını kaybettiklerini vurgulamaktadırlar.

Sosyal, çevresel ve kişisel bariyerler Filistinli mülteciler üzerinde zaman içerisinde marjinalleşme ve yabancılaşmayı derinleştirmektedir. Geldikleri ülkede sürekli olarak suçlamalar, aşağılamalar ve ayıplamalara maruz kalmaları sebebiyle bir topluma ait olma hissinden mahrum kalmaktadırlar (Fabianek vd., 2023, 4-6). Doğası gereği toplumun içine gömülü olan insan, Filistinli mülteciler örneğinde görüldüğü gibi öz vatanından ayrıldığında toplumun kıyısında yaşayan bir varlığa dönüşmektedir.

Filistinli mültecilerin Lübnan’daki Shatila Kampında karşılaştıkları olaylar da toplumun kıyısında yaşadıklarını ve olağanüstü olanın sıradanlaştığı bir hayat sürdürdüklerini gözler önüne sermektedir (Al Beainy ve El Hassan, 2023). Bu kampta yaşayan Filistinli Mülteciler illegal olanın normal olduğu bir atmosferde travmatik olaylarla iç içe hayatlarını sürdürmektedir. Hayatın olağan akışı içinde bir insanın karşılaşma ihtimalinin çok düşük olduğu olaylar Filistinli mültecilerin kaldığı kamplarda sıklıkla görülmektedir. Al Beainy ve El Hassan (2023, 4-5), Shatila kampında yaptıkları alan araştırmasında kampta yaşayan Filistinli mültecilerin yangın, patlama, kazadan kaynaklı ani ölüm, kaçırılma, alıkonma, rehin tutulma gibi olağan üstü travmatik olaylara maruz kaldıklarını tespit etmişlerdir. Bu sayılan olaylar normal bir ülkede hayatını sürdüren insanların hayatları boyunca nadiren karşılaştıkları daha çok televizyonlarda dizi veya film izlerken tanık oldukları senaryolardır.

Lübnan’ın kuzeyinde yer alan Nahr Al-Bared ve Beddawi ve güneyinde yer alan Ayn Al-Hilweh kamplarında altmışın üzerinde Filistinli mülteciyle yapılan odak grup çalışmaları Filistinli mültecilerin siyasal ve sosyal alandan eyleyen öznelere olarak hayatta var olmaktan nasıl mahrum bırakıldıklarını ve Agambenci anlamda istisna halinde yaşamaya bırakıldıklarını gözler önüne sermektedir (Hanafi ve Long, 2010). Hanafi ve Long’un (2010, 12) odak grup çalışmalarına katılanlardan bazıları net bir şekilde Filistinlilerin eğitim, sağlık, çalışma, güvenlik, barınma dahil her türlü hak ve özgürlükten mahrum bırakıldıklarını ve devamlı bir korku hali içinde yaşadıklarına işaret etmişlerdir. Kamplar yokluğun, acının ve umutsuzluğun hüküm sürdüğü alanlar olarak resmedilmiştir.

Lübnan’da yaşayan Filistinli mültecilere kendi hayatlarını doğrudan etkileyecek hukukun oluşturulmasında bir söz hakkı tanınmadığı gibi siyasal hayata katılım noktasında da bir özne olarak kabul edilmemektedirler. Kamplarda yaşayan Filistinli mültecilerin hayatları UNRWA’nın yönetimine bırakılmıştır. UNRWA Filistinli mültecilere sadece ve sadece biyolojik olarak hayatlarını sürdürebilecekleri bir hayat sunarken hayatın sosyal ve siyasal yönlerine ilişkin mutlak bir mahrum bırakma hem Lübnanlı yetkililer hem de UNRWA yetkililerce pratiğe taşınmaktadır. Lübnan polis ve ordu mensupları kamplarda yaşayan Filistinli mültecilere bir güvenlik sorunuymuş gibi muamele etmektedir (Hanafi ve Long, 2010, 15-17; Mazzola, 2024, 680).

Pek çok Arap devletinde yerel halk Filistin mültecilerin toplumdan ayrı tutulmaları için eylemde bulunmuştur. Bunu en yaygın ve görülür biçimde Lübnan örneğinde gözlemlemenin mümkündür. Filistinli mülteciler bu topraklara varır varmaz kendilerine yöneltilen bir nefret karşılaşmışlardır. Mültecilerin yaşadığı kamplar için ‘öteki’ adlandırılması kullanılırken bazı resmi yetkililerin mültecilerin yaşadığı bu yerleri ‘hayvanat bahçesi’ olarak zikrettiği belirtilmektedir. Filistinli mültecilere yönelik yerel halkın davranışlarında aşağılayıcı bir tını ve onları ‘yeryüzünün kötülükleri’ olarak kodlayan bir bakış Filistinli mültecilerce hissedilmektedir (Irfan, 2023, 61-62). Kamplarda yaşanan bu durum ülkenin genelinde hayatın sosyal, siyasal ve ekonomik katmanlarında da gözlemlenmektedir. Filistinli mülteciler Lübnan’da pek çok alanda dışlamayla karşı karşıyadır; mülkiyet edinemedikleri gibi, sağlık ve eğitim hizmetlerinden de dışlanmakta ve otuz dokuz meslek grubunda çalışmaları da yasaklanmış durumdadır (Kitumara vd., 2018, 2736). Bu tür bir ayrımcılık Filistinli mültecilerin maruz kaldıkları belirsizlik, güçsüzlük ve ihmali net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Filistinli mültecileri merhamet ve güvenlik kaygılarının öznesi olmaktan kurtarıp özne haline dönüştürmenin sırrı bu insanlara hak ve özgürlüklerini teslim etmekten geçmektedir. Küresel düzenin Filistinli mülteciler açısından yarattığı mağduriyet bu insanlara hak ve özgürlüklerinin verilmesiyle bir nebze hafifletilebilir. Hak ve özgürlükleri ulusal ve uluslararası aktörlerce garanti edilmiş bir özne Ortadoğu’da yaratılmış bu labirente yolunu bulup sadece ve sadece yardımlara muhtaç bırakılmış merhametin öznesi olmaktan kurtulabilir. Ulusal egemenlik ve çıkar esasında dizayn edilmiş küresel düzen ve bu düzene paralel şekilde hareket eden devletler Filistinli mültecilere insan hak ve özgürlüklerini teslim etmeyerek zarar vermektedir. Bu tür bir zararın giderilmesi merhametin değil ahlaki bir ödevin gereği olarak görülmelidir.

7. Sonuç

Ulusal egemenlik ve çıkar, uluslararası düzlemdeki her sorunun çözümünde rol oynayan temel ilkeler olmayı sürdürmektedir. Geçerli olan bu iki temel değer uluslararası arenada insan haklarının ihlal edilmesini engellemek noktasında arzulanan mekanizmaları ve araçları sunamamaktadır. Mültecilik başta olmak üzere her olgu ulusal egemenlik ve çıkar lensi üzerinden analiz edilmektedir. Mülteciler ulusal egemenlik, güvenlik ve çıkar üzerinden belirlenen bir çerçeve içerisinde yaşamaya mecbur bırakılmaktadır.

Mevcut küresel düzen mültecileri hak ve özgürlüklere sahip özneler olarak tanımlamak yerine merhamete müstahak özneler olarak kurgulamaktadır. Mülteciler sığındıkları ülkelerde toplumun kıyısında hayatlarını sürdürmektedirler. İnsan hak ve özgürlüklerinin pratikte garanti edilemediği mülteciler bir nevi arafta kalıp, toplum tarafından bir anomali algılanıp merhamet ya da güvenlik meselesi olarak algılanan özneler dönüşmektedirler. Kampların içinde ya da dışında yaşayan mülteciler, belirsizlik, çaresizlik ve güçsüzlük durumu içindedirler. Mültecilere hak ve özgürlüklerini zor kullanarak pratikte garanti bir mekanizmanın eksikliği bu durumun vahametini derinleştirmektedir. Bir başka deyişle mülteciler ulusal egemenliklerini kullanan devletlerin ya da uluslararası yardım kuruluşlarının merhametine bırakılmıştır.

Belirsizlik, çaresizlik ve güçsüzlük duygusu içerisinde yaşamak zorunda bırakılmış Filistinli mülteciler arafta kalma durumunu yaşayan öznelerdir. Filistinli mültecilerin arafta kalma durumları hem fiziksel hem de sosyal boyutlara sahiptir. Filistinliler İsrail'in savaş suçu olarak sayılabilecek saldırıları sebebiyle coğrafi olarak sıkışmış durumdadır. Filistinli mültecilerin bulunduğu Gazze şeridi İsrail tarafından ağır bir şekilde bombalanıp kontrol altında tutulurken Mısır örneğinde görüldüğü üzere komşu ülkelere sığınmaları noktasında her türlü zorluk çıkarılmaktadır. Saldırlardan sağ kurtulan Filistinli mülteciler merhamet ve güvenlik duygularına havale edilmektedir. Filistinli mülteciler sığınabildikleri civar ülkelerde kamp içinde ve dışında uluslararası kuruluşların yardımlarına muhtaç bir şekilde yaşamaktadırlar.

Filistinli mültecilerin yaşadıkları kamplardaki insan yoğunluğu dikkatleri çekmektedir. Labirenti andıran kamplarda Filistinli mülteciler insan onuruyla bağdaşmayacak şartlarda yaşamaya mecbur bırakılmaktadırlar. Kamplarda ve kamp dışında yaşayan Filistinli mülteciler biyolojik yalın bir yaşam söz konusudur. Bir yandan toplumsal hayatın parçası olmaları engellenirken öte yandan sürekli aşağılamalar, suçlamalar, ayıplamalar, sosyal bariyerlerle marjinalleşme ve yabancılaşma durumunu daimî olarak yaşamaktadırlar. Filistinli mülteciler sosyal ve siyasal hayata katılım noktasında da haklara sahip bir özne olarak kabul görmek

noktasında ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Sığındıkları ülkelerde güvenlik güçleri Filistinli mültecileri bir güvenlik meselesi olarak konumlandırmaktadır. Filistinlilerin sürekli bir korku ve güvensizlik durumu içerisinde hayatlarına devam etmektedirler. Filistinli mültecileri merhamet ve güvenlik kaygılarının öznesi olmaktan kurtarıp özne haline dönüştürmenin yegâne yolu bu insanlara hak ve özgürlüklerini pratikte garanti edecek mekanizmaları sağlamaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2000). *Means without end: Notes on politics*. V. Binnetti ve C. Casarino (Çev.), Minneapolis&London: University of Minnesota Press.
- Agamben, G. (2013). *Kutsal insan: Egemen, iktidar ve çıplak hayat*. 2. Baskı, İ. Türkmen (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Al Beainy S., and El Hassan K. (2023). Coping strategies and personal growth: The case of Palestinian refugees in Shatila camp, Lebanon. *Frontiers in Psychology*, 14, 1-9.
- Alex-Assensoh, Y. M. (2008). Teaching critical cnalysis skills with analysis briefs: What they are and how they work. *Politics*, 41(1), 189-192.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık durumu*. B. S. Şener (Çev.), İstanbul: İletişim.
- Arendt, H. (2007). *We refugees*. J. Kohn and R. H. Feldman (Ed.), *The jewish writings* in (pp.264-275). New York: Schocken Books.
- Arendt, H. (2014). *Totalitarizmin kaynakları 2: Emperyalizm*. B. S. Şener (Çev.), İstanbul: İletişim.
- Balibar, E. (2014). *Equaliberty: Essays on politics*. J. Ingram (Çev.), Durham: Duke University Press.
- Beitz, C. (2009). *The idea of human rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Beitz, C. (1983). Cosmopolitan ideals and national sentiment. *Journal of Philosophy*, 80(10), 591–600.
- Beitz, C. (1999). *Political theory and international relations*. Princeton: Princeton University Press.
- Benhabib, S. (2016). *Ötekilerin hakları: Yabancılar, yerliler, vatandaşlar*. 3.Baskı, B. Akyıl (Çev.), İstanbul: İletişim.
- Fabianek, A. A., Li, J. Z., Laume, S. E., Mageary, J., Al-Rousan, T., Rosu, C. A. and AlHeresh, R. (2023). First-generation Palestinian refugees in Jordan: Experiences of occupational disruption from an occupational justice perspective. *The American Journal of Occupational Therapy*, 7(4), 1-9.
- Farah, R. (2012). The marginalization of Palestinian refugees. N. Steiner, M. Gibney, G. Loescher (Ed.), *Problems of protection* in (pp.155-174). London: Routledge.
- Frelick, B. (2024). No exit in Gaza — left with no other options, residents should have a right to flee. Retrieved from <https://thehill.com/opinion/4565308-no-exit-in-gaza-left-with-no-other-options-residents-should-have-a-right-to-flee/> in 09.10.2024.
- Geuss, R. (2008). *Philosophy and real politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Gibney, M. J. (2015). Refugees and justice between states. *European Journal of Political Theory*, 14(4), 448-463.
- Gibney, M. J. (2018). The ethics of refugees. *Philosophy Compass*, 13(10), 1-9.
- Hanafi, S. and Long, T. (2010). Governance, governmentalities, and the state of exception in the Palestinian refugee camps of Lebanon. *Journal of Refugee Studies*, 23(2), 134-159.
- Human Rights Watch. (2024). Israel and Palestine. Retrieved from <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/israel-and-palestine> in 10.12.2024.
- Hurwitz, A. (2009). *The collective responsibility of states to protect refugees*. Oxford: Oxford University Press.
- Irfan, A. (2023). *Refuge and resistance: Palestinians and the international refugee system*. New York: Columbia University Press.

- Kitumura, A., Jimba M., McCahey J., Paolucci G., Shah S., Hababeh M., Shahin Y., and Seita, A. (2018). Health and dignity of Palestine refugees at stake: A need for international response to sustain crucial life services at UNRWA. *Lancet*, 392, 2736-2744.
- Kocaoğlu, M. (2018). Günümüz mülteci krizi: Arendtçi bir eleştiri. *Amme İdaresi Dergisi*, 51(4), 21-51.
- Knopf, J. W. (2006). Doing a literature review. *Political Science&Politics*, 39(1), 137-132.
- Lu, C. (2006). *Just and unjust interventions in world politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mann, I. (2023). Between asylum and liberation: The new Palestinian refugees. *The European Journal of International Law*, 34(2), 491-516.
- Matrouk, R. and Szecei, Z. P. (2023). An assessment of the informal settlements of Palestinian refugee camps in Amman urban pattern. *Periodica Polytechnica Architecture*, 54(2), 133-146.
- Mazzola, F. (2024). Community policing in areas of limited statehood: The case of Lebanon. *Mediterranean Politics*, 29(5), 668-699.
- McDermott, D. (2008). Analytical philosophy. D. Leopold and M. Stears (Ed.), *Political philosophy: methods and approaches* in (pp.11-29). Oxford&Newyork: Oxford University Press.
- Napolitano, V. (2023). Managing Palestinian refugees in Syria: A socio-historical overview of UNRWA's relationship with Syrian authorities, 1950-70. *Jerusalem Quarterly*, 94, 48-64.
- Parekh, S. (2016). *Refugees and the ethics of forced displacement*. New York&London: Routledge.
- Pavel, C. E. (2014). *Divided sovereignty: International institutions and the limits of state authority*. Oxford: Oxford University Press.
- Pogge, T. (2002). *World poverty and human rights: Cosmopolitan responsibilities and reforms*. London: Polity Press.
- Pogge, T. (2005). Human rights and human responsibilities. A. Kuper (Ed.), *Global responsibilities: Who must deliver on human rights* in (pp. 3-35). New York: Routledge.
- Quigley, J. (2023). Prohibition of Palestine Arab return to Israel as a crime against humanity. *Crim Law Forum*, 34(1), 1-41.
- Shaclar, A. and Hirschl, R. (2016). On citizenship, states, and markets. R. E. Goodin and J. S. Fishkin (Ed.), *Political theory without borders* in (pp.206-235) London: Wiley: Blackwell.
- Singer, P. (2012). Famine, affluence, and morality. S. Maffettone and A. A. Rathore (Ed.), *Global justice: Critical perspectives* in (pp. 15-32) New York: Routledge.
- Tan, K. C. (2004). *Justice without borders: Cosmopolitanism, nationalism, and patriotism*. Cambridge: University Press.
- United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East. (2024). *Palestine refugees*. Retrieved from <https://www.unrwa.org/palestine-refugees> in 09.10.2024.
- United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East USA National Committee. (2024). Retrieved from <https://www.unrwausa.org/unrwa-palestine-refugees> in 09.10.2024.
- Welsh, J. M. (2004). Introduction. J. M. Welsh (Ed.), *Humanitarian intervention and international relations* in (pp.1-11). Oxford: Oxford University Press.